

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-6-70-19>

УДК 378.147:373.3.011.3-051:37.018.43

Соколова Ю.І.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах її реформування – визначенню педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх педагогів початкової освітньої ланки до застосування засобів дистанційного навчання, що становить мету статті. Для дослідження було використано загально-логічні методи систематизації й узагальнення власного досвіду. В результаті було виділено три умови: поєднання традиційних методів навчання та дистанційних технологій; надання майбутнім учителям початкової школи необхідного комплексу знань, умінь і навичок роботи у дистанційному середовищі та забезпечення педагогічного керування цим процесом; широке використання та створення власних засобів наочності. Забезпечення окреслених умов значно розширить можливості роботи із засобами дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційні технології, засоби дистанційного навчання, професійна готовність, вчителі початкових класів, педагогічні умови, традиційні методи навчання, засоби наочності.

Sokolova Yuliia

State Higher Educational Establishment
«Donbas State Pedagogical University»

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING PROFESSIONAL READINESS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO USE MEANS OF DISTANCE EDUCATION

Summary. The article is dedicated to the crucial problem of future Primary school teachers' professional preparation on terms of its reformation, definition of pedagogical conditions for usage of means of distance education that is the main aim of the article. During the research logical methods and devices of learning were used (analysis, synthesis, comparison, generalization of scientific literature, comparison of scientists' opinions on the concept "pedagogical conditions"; systematization and generalization of personal experience). As the result of our scientific research, a row of pedagogical conditions for forming professional readiness to use distance education among Primary school teachers was defined. 1) Combining traditional methods of teaching with distance technologies. This pedagogical condition is explained by the specificity of Primary school teachers' preparation, in which a leading role is played by methods of clarification of the material. On such terms digital technologies in the process of studying become an additional way of professional development of the future Primary school teacher and creation of positive motivation to use informational technologies in professional field. 2) Providing future Primary school teachers with an essential complex knowledge, skills and experience in working at the distance field and supplying of pedagogical management among his process. This condition can be provided with the help of our developed course called «The technologies of distance education in learning Primary school's disciplines». 3) A wide usage and creation of personal ways of appearance (multimedia and infographics). This condition can be realized in the process of Primary school teachers' preparation at the classes, saturated with ways of computer appearance, in both adoption of theoretical material and independent work. Usage of listed conditions will prove the technological side of working with distance technologies, broaden the limits of artistic activity of the future Primary school teachers, will provide them with the opportunity to both use the existent educational methods and create their own ones. So, listed conditions are ought to influence an effective formation of future primary school teachers' readiness to use methods of distance education.

Keywords: distance technologies, means of distance education, professional readiness, Primary school teachers', pedagogical conditions, traditional ways of studying, ways of appearance.

Постановка проблеми. В умовах розвитку науково-технічного прогресу у системі освіти за участі сучасних комп'ютерних технологій, кардинальних змін вимагає й галузь підготовки майбутніх учителів. Серед ключових компетентностей, визначених у стандарті Нової української школи (2016 р.), виокремлено інформаційно-комунікаційну (інформаційно-цифрову), що передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. До складу ІКТ-компетентності входять також інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування,

алгоритмічне мислення, робота з базами даних, формування навичок безпеки в інтернеті та кібербезпеки, розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [8]. Отже, Новій українській школі потрібні вчителі, які зможуть забезпечити формування інформаційно-комунікаційної (інформаційно-цифрової) компетентності в учнів, які готові й мотивовані до цього. Одним із ефективних шляхів у цьому напрямі є залучення дистанційних технологій, опанування яких стає необхідною умовою професійного розвитку майбутніх фахівців, зокрема у галузі освіти.

Наразі робота вітчизняних та зарубіжних науковців направлена на проблему введення дис-

танційних технологій у процес навчання у вищій школі та визначення ряду умов, що могли б забезпечити їхню ефективність. Проте, слід зауважити, що єдиного переліку умов формування професійної готовності майбутніх вчителів початкової школи до застосування засобів дистанційного навчання на даному етапі розвитку освіти не існує.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукової літератури доводить, що тлумачення поняття «умова» в сучасній педагогіці є досить різними, але, як правило, мають багато спільних рис. Наприклад у філософському енциклопедичному словнику поняття «умова» визначено, як «філософська категорія, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує. Завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять з можливості в дійсність [13]».

В Українському радянському енциклопедичному словнику «умову» розтлумачено як філософську категорію, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує; завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять із можливості в дійсність [3].

Поняття «умови» у тлумачному словнику української мови розкрито як певні сприятливі обставини, чинники, правила, що існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності та забезпечують нормальну роботу чого-небудь [4, с. 441]. Схоже до цього тлумачення «умов» подано у словнику С. Ожегова: це обставина, від якої що-небудь залежить, вимога, що висувається однією із сторін, які домовляються; усна чи письмова угода тощо [9, с. 2107].

У великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «умови» трактують як: 1) необхідна обставина, від якої залежить здійснення чого-небудь; 2) особливості реальної діяльності, за яких відбувається чи здійснюється що-небудь [5].

Із вищезазначеного можна зробити висновок, що умови – це обставини, при виконанні яких може бути досягнута задана мета.

Ґрунтовним для нашого дослідження є визначення поняття «педагогічні умови». На думку Ю. Бабанського педагогічні умови – це чинники, від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи [2]. С. Висоцький зазначає, що педагогічними умовами є сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних засобів його здійснення, при забезпеченні успішного розв'язання поставленого педагогічного завдання [6]. Схоже визначення педагогічних умов зазначено в українському педагогічному словнику, його автор, С. Гончаренко, вбачає в педагогічних умовах сукупність заходів (об'єктивних можливостей) педагогічного процесу [7]. В свою чергу В. Андреев трактує поняття «педагогічні умови», як результат цілеспрямованого добору й застосування елементів змісту й форм навчання для досягнення поставлених педагогічних цілей [1].

Спираючись на визначені вище поняття, під педагогічною умовою ми розуміємо сукупність певних обставин, від яких залежить ефективність досягнення педагогічних цілей і педагогічного процесу загалом.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі не виділено чіткого переліку педагогічних умов, які б сприяли формуванню професійної готовності майбутніх вчителів початкової школи до застосування засобів дистанційного навчання.

Мета статті. Спробуємо окреслити педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх вчителів початкової школи до застосування засобів дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на наведені вище думки, будемо розглядати педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до застосування засобів дистанційного навчання як сукупність певних обставин, що свідомо створюються в педагогічній діяльності і сприяють ефективності результату означеної готовності із використанням дистанційних технологій.

В результаті проведеного наукового пошуку, нами було окреслено низку педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх вчителів початкової школи до застосування засобів дистанційного навчання.

Перша умова – поєднання традиційних методів навчання та дистанційних технологій.

Дана педагогічна умова обумовлена специфікою підготовки вчителів початкової школи, де важливу роль відіграють методи унаочнення навчального матеріалу. За таких умов комп'ютерні, зокрема дистанційні технології у процесі навчання стають додатковим засобом професійного розвитку майбутнього вчителя початкової школи та створення позитивної мотивації до застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності.

Тож, формування професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування засобів дистанційного навчання відбувається на основі органічного поєднання традиційних методів навчання і нових дистанційних технологій. Крім того, в наслідок інформатизації освіти традиційні методи навчання поступово еволюціонують, набувають нових специфічних форм. Так, введення електронних підручників, посібників, відео-уроків, що знаходяться в мережі інтернет активізує методи самонавчання студентів за допомогою взаємодії з освітніми ресурсами при мінімальній участі викладача: робота з підручниками стає не лише цікавішою через наявність мультимедійного контенту, а й зручнішою у пошуку необхідного матеріалу. Все більшого застосування набувають *індивідуальні методи навчання* (студент – викладач, навчання one on one), які не обмежуються традиційним індивідуальним заняттям, а набувають нових форм і можуть відбуватися через телефон, голосову пошту, електронну пошту тощо.

Оновлюються форми реалізації *пояснювально-ілюстративного* методу: викладач організує сприймання навчального матеріалу з використанням презентацій, інфографіки, інтерактивних плакатів тощо.

Найбільш значущими у процесі формуванні професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування засобів дистанційного навчання виявляються загальнодидактичні наочно-демонстраційні та проблемно-пошукові

методи, адаптовані до умов навчання з використанням дистанційних навчальних засобів.

Уведення до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи дистанційних технологій оновлює й такий традиційний вид педагогічної діяльності, як *контроль і оцінювання* набутих студентами знань і умінь. Це пов'язано передусім із залученням технологій тестування у системі дистанційного навчання, що дозволяють якісно оцінити рівень знань здобувачів, шляхом введення різних типів тестування (множинний вибір, відповідність, есе і т.д.).

Друга умова – надання майбутнім учителям початкової школи необхідного комплексу знань, умінь і навичок роботи у дистанційному середовищі та забезпечення педагогічного керування цим процесом.

В умовах модернізації та оновлення освітнього процесу компетентний фахівець будь-якої галузі знань повинен володіти комп'ютерними технологіями на достатньо високому рівні. Сучасний вчитель повинен знатися на комп'ютерах та на сучасних освітніх технологіях, оскільки педагог, якого не цікавлять інновації та нововведення, поступово втрачає конкурентоспроможність, авторитет серед колег та учнів. Тож, для майбутніх учителів початкової школи оволодіння навичками роботи з дистанційним середовищем, його змістом і структурою стає необхідною умовою їхнього професійного становлення й росту.

Дана педагогічна умова забезпечується шляхом введення у процес підготовки майбутніх вчителів початкової школи розробленого нами спецкурсу «Технології дистанційного навчання у вивченні дисциплін початкової школи». Даний спецкурс має відповідне методичне забезпечення (розроблено дистанційний курс, розташований на сайті дистанційного навчання ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»); видано навчально-методичний посібник «Організація роботи з дистанційними курсами дисциплін початкової школи» [11], у якому наведено необхідний теоретичний матеріал.

Важливо, щоб майбутній вчитель початкової школи засвоїв необхідний обсяг теоретичних знань про дистанційні засоби навчання: що таке дистанційне навчання, його сутність, функції, переваги та недоліки; нормативно-правові документи про дистанційне навчання та його організацію, платформи дистанційного навчання, їх різновиди; що таке електронні ресурси, як їх ефективно використовувати у навчально-виховного процесу; принципи побудови дистанційного курсу і навчальних ресурсів у ньому; що таке інфографіка, інтерактивний плакат, анімована презентація та програми для їх створення.

Впровадження спецкурсу «Технології дистанційного навчання у вивченні дисциплін початкової школи» впливає й на розвиток інтересу й позитивної мотивації до роботи в системі дистанційного навчання, а також безпосередньо забезпечує формування когнітивного компоненту професійної готовності до застосування дистанційних технологій.

Успішне засвоєння студентами знань про дистанційні засоби навчання та опанування навичок роботи у дистанційному середовищі можливе за умови наявності педагогічного ке-

рування цим процесом. У філософії керування визначено як активний процес пізнання закономірностей, тенденцій розвитку, облік об'єктивних і суб'єктивних чинників, розробку програми діяльності в інтересах забезпечення оптимального функціонування системи й досягнення поставлених цілей. Будь-якій системі властиве соціальне керування з метою впорядкування, вдосконалення й розвитку [12]. Навчальна взаємодія, як педагогічна система вимагає керуваності, тому педагогічне керування виступає способом регулювання зв'язків між елементами педагогічної системи і виражає сутність, характер, функціональний аспект освітньої роботи [10].

Сутність педагогічного керування полягає в оптимальному застосуванні викладачем педагогічних впливів; застосуванні таких засобів подачі навчального матеріалу, які б мотивували майбутніх учителів самовдосконалюватися; у пошуку методів розкриття творчої індивідуальності кожного студента; у оцінюванні результатів і здійсненні контролю за ними. Окрім того педагогічне керування полягає також в заохоченні, стимулюванні та підтримці діяльності студентів у системі дистанційного навчання. До того ж обсяг можливостей вчителя початкової школи у професійній діяльності з використанням засобів дистанційного навчання значно ширший у порівнянні з традиційними методами навчанням.

Педагогічне керування процесом опанування студентами засобів дистанційного навчання вважатиметься ефективним за умови раціонального використання викладачем можливостей дистанційної системи та залучення якісних прикладів застосування інформаційно-комунікаційних технологій у педагогічній діяльності.

Опанування студентами навчальними технологіями є необхідною умовою подальшої педагогічної роботи вчителя в загальноосвітній школі. Саме тому важливо залучити майбутніх спеціалістів до отримання досвіду роботи у дистанційному курсі та створенні допоміжних дистанційних технологій навчання.

Третя умова – широке використання та створення власних засобів наочності (мультимедіа та інфографіка).

Одним з найважливіших завдань освітнього процесу є розвиток у здобувачів інтересу до навчання, сприйняття навчальної інформації та залучення всіх органів чуття для сприйняття навколишнього світу. Чим різноманітніше засоби подання навчального матеріалу, тим міцніше він засвоюється. Це досягається при широкому використанні засобів наочності на усіх етапах навчання. Наразі вчитель початкових класів повинен чітко розуміти зміст поняття «наочність», володіти різними засобами створення та застосування різних видів наочності, доцільно вводити останні в освітній процес залежно від навчальної мети.

Сучасні комп'ютерні технології здатні реалізувати будь-які ідеї, щодо унаочнення навчального матеріалу. За допомогою новітніх технологій створюються і застосовуються у навчальному процесі віртуальні наочні матеріали, тому дану продукцію можна виділити як окремий вид – комп'ютерну або віртуальну наочність (презентації, інтерактивні плакати, інфографіка і т.д.).

Комп'ютерній наочності притаманні такі самі функції, як і традиційним видам наочності:

– *навчальна* – має інформаційний, психолого-педагогічний та культурологічний зміст, сприяє якісному засвоєнню інформації, що відповідає віковим і індивідуальним особливостям учнів;

– *виховна* – стимулює пізнавальну активність, самостійність, творчий розвиток;

– *розвивальна* – розвиває пам'ять, увагу, спостережливість, образне мислення, здібності до аналізу, систематизації та порівняння об'єктів;

– *інформаційна* – забезпечує представлену у різних видах наочність інформаційним змістом, що сприяє кращому розумінню сутності явища, його структури, зв'язків тощо;

– *керувальна* – спрямована на організацію виконання певних навчальних завдань, управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів, корекцію процесів сприйняття і засвоєння даних, забезпечує оволодіння прийомами розумової і практичної діяльності;

– *мотиваційна* – сприяє розвитку пізнавальної діяльності, заохочує учнів до засвоєння інформаційного змісту та виконання певних завдань уроку.

Окрім вищезазначених до складу комп'ютерної наочності можна включити особливі функції:

– *інтерактивна* – забезпечує взаємодію між учнем та вчителем, учнем та навчальним матеріалом, учнем та іншими учнями та дозволяє здійснювати як синхронний, так і асинхронний зворотній зв'язок;

– *компенсуюча* – окрім того, що наочність полегшує навчальний процес, за допомогою сучасних технологій учні можуть користуватись наочною поза школою, тим самим витрачаючи менше сил, часу та здоров'я на навчання.

Таким чином, вчитель початкової школи зобов'язаний використовувати як класичні види наочності, так і комп'ютерну наочність у професійній діяльності. Наочність, як одна із найважливіших ланок дидактики, сприяє формуванню правильного сприйняття навколишнього світу, формує образне мислення, а також розуміння зв'язків і залежностей між предметами.

Здобувач, який одержує доступ до Інтернет-інформації, повинен уміти не тільки користуватися готовими засобами наочності, а й створювати власну освітню продукцію. Можливість створення та демонстрації власних продуктів освітньої діяльності значно збільшують професійний потенціал майбутніх вчителів початкових класів, для яких важливо доступно, яскраво та ефективно донести інформацію до молодших школярів.

Створення зовнішніх освітніх продуктів дозволяє адекватно виконати діагностику особистісного навчального зростання студентів. Припус-

кається, що для позитивної оцінки результатів навчання студент повинен оволодіти як мінімум трьома допоміжними програмами, які забезпечують розроблення засобів інфографіки, інтерактивного плакату, анімованої презентації, зокрема Cacoо, XMind, Draw.oi., Prezi, Glogster, ThingLink, PowToon, GoAnimate, Animoto і т.д.

Для забезпечення ефективної професійної діяльності майбутнього вчителя початкової школи мають значення уміння удосконалювати свої знання і навички користування комп'ютерною технікою та мультимедійними освітніми ресурсами, раціонально їх застосовувати в майбутній професійній діяльності; використовувати систему дистанційного навчання у процесі вивчення дисциплін початкової школи; відбирати та створювати власний супровід до уроків у початковій школі з використанням допоміжних технологій дистанційного навчання; пошуку та відбору інформації в глобальній мережі Інтернет; вміння активно працювати в інформаційно-комунікаційному педагогічному середовищі; вміння використовувати готові електронні засоби й самостійно розробляти власні мультимедійні навчальні засоби, навички інтернет-комунікації.

Дана умова реалізується у процесі підготовки майбутніх вчителів початкових класів на аудиторних заняттях, насичених засобами комп'ютерної наочності, як у засвоєнні теоретичного матеріалу, так і в самостійній та практичній роботі. Окрім того, розроблений нами й описаний вище спецкурс «Технології дистанційного навчання у вивченні дисциплін початкової школи» містить теоретичну базу, приклади та практичні завдання для створення і доцільного використання засобів наочності (мультимедіа, інфографіка) у навчальному процесі.

Висновки та пропозиції. Виконання окреслених нами умов забезпечить технічний бік роботи з дистанційними технологіями, розширить межі пошукової й творчої діяльності майбутніх учителів початкової школи, дозволить їм не лише користуватися існуючими навчальними засобами, а й створювати власні. Тож, зазначені нами умови мають сприяти ефективному формуванню професійної готовності майбутніх вчителів початкової школи до застосування засобів дистанційного навчання. Серед них:

1) Поєднання традиційних методів навчання та дистанційних технологій.

2) Надання майбутнім учителям початкової школи необхідного комплексу знань, умінь і навичок роботи у дистанційному середовищі та забезпечення педагогічного керування цим процесом.

3) Широке використання та створення власних засобів наочності (мультимедіа та інфографіка).

Список літератури:

1. Андреев В.И. Педагогика : учебный курс для творческого саморазвития. Казань : Центр инновационных технологий, 2000. 212 с.
2. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований: дидактический аспект. Москва : Педагогика, 1982. 115 с.
3. Бабичев Ф.С. Український радянський енциклопедичний словник. Київ : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1987. Т. 3. 736 с.
4. Білодід І.К. Словник української мови: в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1979. Т. 10. URL: http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainскоi_movy_v_11_tomakh (дата звернення: 10.06.2019).
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

6. Висоцкий С.В. Структура психолого-педагогических условий формирования поисково-творческой направленности личности в процессе обучения. *Наук. вісник Південноукраїнського держ. пед. ун. імені К.Д. Ушинського : Збірник наук. праць*. Одеса : Вид-во ПДУ імені К.Д. Ушинського, 1999. С. 92.
7. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
8. Нова українська школа: концептуальні засади реформування загальної школи. URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczija.pdf> (дата звернення: 10.06.2019).
9. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка. 2003. URL:http://lib.ru/DIC/OZHEGOW/ozhegow_p_r.txt (дата звернення: 10.06.2019).
10. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання. Київ : ІЗМН, 1997. 248 с.
11. Соколова Ю.І. Організація роботи з дистанційними курсами дисциплін початкової школи. Слов'янськ : Підприємець Маторін Б.І., 2017. 101 с.
12. Философский энциклопедический словарь / ред. Л.Ф. Ильичёва, П.Н. Федосеева. Москва : Советская энциклопедия, 1983. 836 с.
13. Філософський енциклопедичний словник / ред. В.І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

References:

1. Andreev V.I. (2000). *Pedagogika: uchebnyiy kurs dlya tvorcheskogo samorazvitiya* [Pedagogy: training course for creativeself-development]. Kazan : Center for Innovative Technologies. (in Russian)
2. Babanskiy Yu.K. (1982). *Problemy i povyisheniya effektivnosti pedagogicheskikh issledovaniy: didakticheskiy aspekt* [Problem sofincreasing the effectiveness of pedagogical research: didactic aspect]. Moscow : Pedagogy. (in Russian)
3. Babychev F.S. (1987). *Ukrainskiy radianskiy entsyklopedychnyi slovnyk* [Ukrainian soviet encyclopedic dictionary]. Kyiv : Mainedition of the Ukrainian Soviet Encyclopedia. (in Ukrainian)
4. Bilodid I.K. (1979). *Slovnyk ukrainskoimovy: v 11 tomakh. Tom 10* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes. Volume 10]. Kyiv : Scientific Thought. (in Ukrainian)
5. Busel V.T. (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kiev, Irpin : VTF «Perun». (in Ukrainian)
6. Vyisotskiy S.V. (1999). *Struktura psihologo-pedagogicheskikh rusloviy formirovaniya poiskovo-tvorcheskoy napravlennostilichnosti v protsesse obucheniya* [The structure of the psychological and pedagogical conditions of the formation of the search and creative orientation of the individualin the learning process]. *Science Bulletin of the Southern Ukrainian State. pedunThename of K.D. Ushinsky : Collection of Sciences. Works*.
7. Honcharenko S. (1997). *Ukrainskiy pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kiev : Lybid. (in Ukrainian)
8. *Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannia zahalnoi shkoly* (2016). [New Ukrainian School: conceptual ambush reforming school] Available at: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczija.pdf> (accessed 10 January 2019).
9. Ozhegov S.I. (2003). *Tolkoviy slovar russkogo yazyika* [An exact dictionary of the Russian language]. Available at: http://lib.ru/DIC/OZHEGOW/ozhegow_p_r.txt (accessed 20 January 2019).
10. Rostovsky O.Ya. (1997). *Pedahohika muzychnoho sprymannia* [Pedagogy of musical perception]. Kyiv : IZMN. (in Ukrainian)
11. Sokolova Yu.I. (2017). *Orhanizatsiia roboty z dystantsiinymy kursamy dystsyplyn pochatkovoї shkoly* [Organization of work with distance courses of elementary school disciplines]. Slavyansk : Entrepreneur Matorin B.I. (in Ukrainian)
12. Ilchev L.F., Fedoseev P.N. (1983). *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Moscow : Soviet Encyclopedia. (in Russian)
13. Shynkaruk V.I. (2002). *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedia dictionary]. Kyiv : Abrys. (in Ukrainian)